

IKER
GAZTE
NAZIOARTEKO
IKERKETA EUSKARAZ

VI. IKERGAZTE

NAZIOARTEKO IKERKETA EUSKARAZ

2025eko maiatzaren 28, 29 eta 30a
Bilbo, Euskal Herria

ANTOLATZAILEA:
Udako Euskal Unibertsitatea (UEU)

Aitortu-PartekatuBerdin 4.0

**GIZARTE ZIENTZIAK ETA
ZUZENBIDEA**

Borondate digitala

Idoia Landa Reza

35-41 or.

<https://dx.doi.org/10.26876/ikergazte.vi.02.04>

ANTOLATZAILEA

BABESLEAK

LAGUNTZAILEAK

BERGARA

Borondate digitala

Idoia Landa Reza
Euskal Herriko Unibertsitatea, UPVEHU
idoia.landa@ehu.eus

Laburpena

Hildakoaren sare sozialetako profilen edo hodeiko artxiboen gestioak erronka legal garrantzitsuak planteatzen ditu. Horrela, kontzeptu berri bat sortzen da: borondate digitala, zeinak hildakoaren eduki digitalaren kudeaketa bere nahiaren arabera egitea ahalbidetzen duen. Borondatea non jaso behar den eta sarbidea nork izango duen zehaztea da gakoa. Lege-hutsune horrek agerian uzten du berariazko araudi bat behar dela, pertsonen borondatea errespetatu eta segurtasun juridikoa bermatzeko. Legea egungo mundu digitalera egokitu behar da.

Hitz gakoak: Internet, borondatea, heriotza, datuak.

Abstract

The management of the deceased's social media profiles or cloud archives presents significant legal challenges. This gives rise to a new concept: digital will, which allows the management of the deceased's digital content according to his or her wishes. The key is determining where the will should be recorded and who will have access. This legal gap highlights the need for specific regulation to ensure respect for people's wishes and guarantee legal certainty. The law must be adapted to the current digital world.

Keywords: Internet, will, death, data.

1. Sarrera eta motibazioa

Borondate digitala gai berria da, teknologiaren eta plataforma digitalen erabileraren hedapenarekin sortutako erronka juridikoak islatzen dituena. Gaur egun, pertsonak beren bizitzaren zati handi bat kudeatzen dute sare sozialei, hodeiko zerbitzuei, posta elektronikoei eta beste tresna digitalei esker, hildakoan beren datuekin eta sortutako material digitalarekin zer gertatzen den jabetu gabe. Teknologia berriek etengabeko interakzioa ahalbidetzen dute mundu digitalarekin, baina askotan ez da pentsatzen zer geratuko den eduki digital horrekin etorkizunean (Varela, 2015). *Online* eremuan barneratu da gizartea, baina errealitate berri honek sortzen dituen arazoez jabetu gabe. Ez da behar bezala ulertzen borondatea espresuki jasotzearen garrantzia.

Pertsona batek Interneten duen jarduerak eragin iraunkorra du, hots, haren bizitzaren ondoren ere iraun dezake. Sare sozialetan izandako hartu-emanak, edukiaren sorrera, posta elektronikoak eta beste oinatz digital batzuk ez dira automatikoki desagertzen pertsona hiltzean (Martinez, 2019). Plataformen politikak ez dira homogeneous, eta batzuek hildakoen kontuak mantentzeko aukera ematen dute, beste batzuek berriz, desaktibatze edo «oroimenezko kontu» moduan eraldatzeko baliabideak eskaintzen dituzte. Hala ere, prozesu horiek maiz konplexuak dira, eta sarritan hildakoaren senideek oztupo burokratiko zein juridikoak izaten dituzte kontu horiek kudeatzeko. Beraz, garrantzitsua da aurrez borondate digitala zein den adieraztea. Hau da, nola kudeatu behar den eduki digitala sortzailea hil eta gero. Norbanakoak aldeztu aurretik bere nahiak adieraziko balitu, «oinordeko digitalek» argibide zehatzak izango lituzkete eduki horien kudeaketari dagokionez. Teknologia gero eta garrantzitsuagoa

den honetan, testamentu digitalak gero eta zeresan handiagoa dauka, pertsona baten datu eta ondasun digitalak kudeatzeko beharrezko tresna bihurtuz.

Galdera juridiko garrantzitsu berriak identifikatzen dira, hala nola, non jaso daitekeen hildakoaren nahia edo nork duen haren material digitalera sartzeko aukera. Egungo testuinguruan, beharrezkoa da borondate digitalari buruzko ikerketa juridiko sakon bat egitea, teknologiaren bilakaerak sortzen dituen erronkei aurre egiteko. Funtsezkoa da norbanakoen eskubideak babesteaz gain, gizartearen beharrei erantzungo dien lege-esparru berri bat diseinatzea.

2. Arloko egoera eta ikerketaren helburuak

Teknologia berrien gorakadak sakonki aldatu du pertsonen informazioa gordetzeko eta kudeatzeko modua. Kontu birtual ugari sortu, eta bizitza pertsonal zein profesionalean parte integral bihurtu dira. Hala ere, egungo legediak ez du lortu aldaketa hauen erritmoa jarraitzea. Borondate digitala arautzeko garrantzia gero eta nabarmenagoa den arren, oraindik ez da lege-oinarri sendo eta argi bat sortu erronka juridiko berri hauei aurre egiteko. Juristak ere ez dira benetan barneratu borondate digitalaren edukia aztertzeraz.

Egungo testuinguruan, estatu mailan lege bakarra dugu: 2018ko abenduaren 5eko 3/2018 Lege Organikoa, Datu Pertsonalen Babesari eta Eskubide Digitalen Bermeei buruzkoa (aurrerantzean DPBLO). Bertan, borondate digitalaren lege-erreferentzi soil bat burutzen da 96. artikuluan. Artikulu honek hil ondoren egin beharreko material digitalaren kudeaketaren inguruko hainbat aspektu ezartzen ditu, baina ez modu garatu batean. Zentzu askotan anbigua da, ez du soluzio argi eta zehatzik eskaintzen. Lege hutsune honek erreformaren beharra nabarmentzen du, araudiak egungo errealitate digitalera egokitu behar dira.

Ikerketaren helburuak honako hauek dira:

1. Oinatz digitalaren terminoa definitzea.
2. Borondate digitalaren kontzeptua zehaztea.
3. Eduki digitala zer den adieraztea.
4. Eduki digitalera sarbidea nork duen argitzea.
5. Borondatea jasotzeko instrumentu juridiko egoki bat identifikatzea.

3. Ikerketaren muina

Identifikatu diren helburuei eutsiz, ikerketaren muina bost atal nagusitan antolatu da. Banaketak, kontzeptuaren edukia modu egokian ulertzea baimenduko du. Horrela, bidearen amaieran, borondate digitalaren ikuspegi integrala eskuratuko da.

3.1 Oinatz digitala

Oinatz digitala bizitzaren aztarna da, mundu digitalean utzitako urratsak, oroitzapenak eta adierazpenak. Hitz gutxitan, pertsona batek bizitzan zehar sortutako eduki edo material digital guztia

da. Bere bizitzan zehar sarean egindako jardueraren emaitza da errealitate birtual horretan utzitako arrastoa (Pérez eta Vivas, 2022). Hil ondoren ere, marraztutako maparen bidexkak ikusi daitezke. Beraz, beharrezkoa da heriotzaren aurretik aztarna horrekin zer egin erabakitzea, hots, egindako bidea ezabatu egin behar den edo ez adieraztea.

Erabiltzailearen jarduerak sarean uzten duen arrastoak ondare-izaera izan dezake, baina ez beti (García, 2017). Beraz, arrasto edo aztarna digitalak ez du automatikoki ondare digital bat sortzen. Balio ekonomikoa izan dezaketen aktibo digitalak oinordetzaren parte dira. Aldiz, izaera pertsonaleko material digitala oinordetzatik kanpo gelditzen da (Navas, 2020).

3.2 Borondate digitala

DPBLO-ren 96. artikulua informazioaren gizarteko zerbitzuek kudeatzen dituzten hildakoaren eduki digitalera sartzeko aukera arautzen du. Informazioaren gizarteko zerbitzuen alderdi juridiko jakin batzuei buruzko Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren 2000ko ekainaren 8ko 2000/31/EE Zuzentarauaren 2.b) artikulua arabera, zerbitzu-emaitza da informazioaren gizarteko zerbitzu bat ematen duen edozein pertsona fisiko edo juridiko. Beraz, definizioaren barruan sailkatzen dira, besteak beste, bilaketa-motorrak.

Legegileak «testamentu» eta «digital» hitzak erabiltzen dituzenez, ulertu daiteke egintza juridikoa egiteko erabilitako formatuari buruz ari dela. Horrela, testamentu digitala *online* formatuan egindako testamentua dela interpretatu daiteke, baina hau ez da zuzena. Testamentu digitalean, pertsona baten eduki digitalari buruzko borondatea jasotzen da, hiltzen den kasurako, eta *online* testamentua, aldiz, «linean» egiten den testamentua da (Oliva et al., 2016). Azken aukera hori ez da Kode Zibilean jasotzen, nahiz eta egun zenbait enpresek zerbitzu hori eskaintzen duten.

Legegileak «testamentu digitala»-ren terminoa erabiltzen duen arren hildakoaren nahiari aipamena egiteko, ez da benetako testamentu bat. Testamentu tradizionala egintza juridiko formal bat da, pertsonaren ondarea haren heriotzaren ondoren nola banatu zehazten duena. Testamentuaren bidez, testamentugileak bere oinordetza antolatu eta ondarea noren esku geratuko den erabaki dezake, betiere indarrean dagoen legeriak ezarritako mugak errespetatuz. Aldiz, borondate digitalak pertsona baten material edo eduki digitalari buruzko *post mortem* kudeakeari egiten dio erreferentzia (Arenas eta Ortega, 2019). Beraz, lan honetan «borondate digitala»-ren terminoaren aldeko hautua egin da. Kontzeptu honekin, hildakoaren nahia azpimarratzen da, ez hura jasotzeko bidea edo instrumentua.

Borondate digitala ez da testamentu tradizional baten baliokidea, garrantzitsua da bereizketa hau egitea. Dударik gabe, estatu mailako legegileak hil ondorengo nahiari egin nahi zion erreferentzia, eta horregatik erabili zuen testamentuaren ideia, baina erabaki okerra izan zen. Sistema berdina errepikatzen da osasun eremuko borondate aurreratuen dokumentuarekin (Espainian, 41/2002. Legeak, azaroaren 14koak, Pazientearen Autonomiari buruzkoak arautzen du; Euskal Autonomia Erkidegoan, 7/2002 Legeak, abenduaren 12koak, Osasun Arloko Aurretiazko Borondatee buruzkoak). Biziarteko testamentu gisa ezaguna, pertsona batek bere etorkizuneko osasun-arretari eta tratamendu medikoei buruzko erabakiak aurrez adierazteko balio duen dokumentua da, baina ez da benetako testamentua.

Testamentuan eremu patrimonialekin kanpoko hainbat adierazpen jasotzea posible izan arren, hala nola seme-alaben aitortza edo tutoren izendapena, haren helburua nagusia testamentugilearen ondarea kudeatze da. Hori dela eta, borondate autorreatuen dokumentua eta testamentu digitala osagarri gisa

ulertu behar dira. Alegia, testamentu tradizionalak jasotzen ez dituen arloak zehaztu eta heriotzaren ondoren pertsonaren nahia betetzeko tresna gisa.

3.3 Eduki digitala

Eduki digitalaren kontzeptua hainbat elementu deskribatzeko erabili daiteke, hala nola fitxategiak (adibidez, hodeiko biltegiatze-zerbitzuetan dauden irudi-fitxategiak), webguneak, domeinuak, kriptotxanponak, kontu elektronikoak (*online* banka edo ordainketa-zerbitzuak), sare sozialetako kontuak eta harpidetza-zerbitzuak (besteak beste, *Netflix*, *HBO* edo *Spotify*-ko kontuak). Beraz, eduki digitalaren kontzeptua zabala da (Conner, 2010).

Artxiboei dagokienez, informazioaren gizarteko zerbitzu-emaileek kudeatzen dituzten eduki digitalei bakarrik aplikatzen zaie aztergai den artikuluaen edukia. Beraz, fitxategiak hodeian biltegiatuta egon behar dute, ez euskarri fisiko batean, ordenagailuaren disko gogorrean adibidez (Moralejo, 2020).

Kontratu-izaerako obligaziozko harreman bat identifikatzen da, zerbitzua eskaintzen duen enpresa (Google, Instagram, Amazon, etab.) eta zerbitzu horiek erabiltzen dituen subjektua lotzen dituen (Otero, 2019). Kontuak aktibo digitalen orde, zerbitzu-emailearen eta erabiltzailearen arteko kontratu-lotura gisa identifikatu behar dira. Kontratu horri esker, erabiltzaileak zerbitzu eta eremu birtual bat izan ditzake. Nahiz eta interesdunak erabili kontua, azken hau zerbitzu-emailearen jabetzaren parte da (Allegrezza, 2021). Alderdien akordio horretan, haren transmisagarritasuna arautzen duten klausulak ezartzen dira. Beraz, hildakoaren kontratu-posizioa da eskualda daitekeena, ez zerbitzuaren jabetza.

Zentzu honetan, Alemaniako Justizia Auzitegi Federalak (*Bundesgerichtshofs*) 2018ko uztailaren 12ko epaian (III ZR 183/17) Berlingo metroan hildako neska adingabe baten gurasoei alabaren *Facebook*-eko kontura sartzea baimendu zien. Adingabekoa egoera arraro batean hil zen, eta bere buruaz beste egin ote zuen argitzeko, gurasoei sarbidea baimendu zien. Alabak burutu zuen plataformarekin kontratua (García, 2018). Beraz, alabak kontratuan zuen posizioa transmititu zela esan daiteke, ez haren identitate digitala (Resta, 2007).

3.4 Nork du sarbidea?

Legeak honako pertsona hauei aitortzen die eduki digitalerako sarbidea: hildakoaren familiako kideak, bikotea, oinordekoak eta testamentu-betearazlea edo albazea (García, 2015). Era berean, hildakoak aukera izango du espresuki pertsona edo erakunde bat izendatzeko. Adingabeen kasuan, legezko ordezkariak edo Fiskaltzak izango dute sarbidea. Hildakoa desgaitasuna duen pertsona bat bada, haren laguntzaile gisa izendatua izan denak ere sartu ahal izango du, baldin eta ahalmen horiek laguntza-neurrietan jasota badaude.

Doktrinaren zati batek araudiak aitortzen duen legitimizazio automatiko eta zabala kritikatu, eta legitimatuak hildakoak izendatu behar dituela adierazi du (Cámara, 2019). Izan ere, izendapen hori maiz familiako edo bikote-harremanean oinarritzen da, baina horrek ez du beti hildakoaren benetako borondatea islatzen. Egokiagoa litzake pertsonak bizirik zegoela erabakitzeko aukera izan, haren nahia berariaz adierazi eta eduki digitalaren kudeaketa nori esleitu nahi dion zehaztea (Ginebra, 2020).

Hildakoak bere eduki digitalaren xedeari buruzko jarraibideak utzi baditu, legimitatuek horiek errespetatu beharko dituzte. Hartzen dituzten erabakiak ezin dira arbitrarioak izan, hildakoaren nahiekin bat etorriko dira. Azken honek zehaztuko du bere nortasun digitalak «bizirik» jarraitu behar duen ala hil ondoren ezabatu behar den. Beraz, borondate hori jasotzearen garrantziaren inguruan gizarte-kontzientzia handiagoa sustatzearen beharra azpimarratu behar da.

3.5 Borondatea jasotzeko instrumentu juridiko egoki bat

Nahiz eta DPBLO-ren 96.artikuluak borondate digitala jasotzeko aukera ezarri, ez du zehazten zein tresna juridiko erabil daitekeen horretarako. Honek lege-hutsune bat sortzen du, borondate digitalaren kudeaketa eraginkorra ukatzen duena (Martinez, 2019). Egun existitzen diren baliabide juridiko guztien artean, testamentua da irtenbide posible nagusia, hildakoaren borondate digitala modu formalean eta egoki batean jasotzeko. Izan ere, testamentuak, beste dokumentu juridikoek ez bezala, ondare-izaerako edukiak nahiz ondarezkoak ez diren edukiak islatzeko aukera ematen du (Cámara, 2019).

Beraz, testamentua da heriotzaren ondoren borondate digitala kudeatzeko egun existitzen den tresna-juridiko egokiena, Hala ere, zailtasun praktikoa handiak sortzen ditu (Díaz, 2020). Arazo nagusia da, kontu digitaletarako sarbidea pasahitzen bidez egiten dela, eta erabiltzaileek maiz eguneratzen dituztela gako horiek (Micklitz et al., 2013). Beraz, testamentuan adierazitakoa eraginkortasun gabe gera daiteke, pasahitzak zaharkitu egin daitezkeelako. Gainera, notaritzara testamentua «irakurtzera» doan orok lor ditzake kontu horietara sartzeko pasahitzak, eta horrek kezka handiak sortzen ditu hildakoaren informazio pertsonalaren pribatutasunari eta segurtasunari buruz. Egoera horrek egungo tresna juridikoak errealitate digitalera egokitzeko beharra azpimarratzen du, hildakoaren borondatea modu seguruan eta eraginkorrean errespetatzen dela bermatzeko.

4. Ondorioak

Estatu mailako araudian borondate digitalaren ideia txertatzea aurrerapauso bat izan den arren, bere arauketaren anbiguotasunak galdera ugari sortzen ditu (Santos, 2018). Horrek adierazten du beharrezkoa dela borondate digitala zehatz-mehatz definitzeaz gain, hura sortu, aldatu eta betearazteko prozedura argia ezartzea. Hortaz, ezinbestekoa da eduki digitalaren kudeaketarako araudi espezifiko bat sortzea. Azken honen jomuga eskubide digitalak babestea izan behar da. Araudi argi baten gabeziak gatazkak sortu ditzake, hala nola oinordekoen, interesatuen eta plataforma digitalen artean, eta horrek zaildu egiten du eduki digitalaren kudeaketa. Hori dela eta, beharrezkoa da egungo tresna juridikoak egokitu eta lege-esparru berri bat sortzea (Cámara, 2019).

Guztien artean, baliabide juridiko bat nabarmendu behar da: testamentua. Nahiz eta borondate patrimoniala jasotzeko izan den sortua, eduki digitala modu eraginkorrean kudeatzeko egokitu behar da, hildakoaren borondatea errespetatu ahal izateko. Egokitzapen horrek, besteak beste, pasahitzen eta plataforma digitalen kudeaketa arautzea ekarriko luke. Horrela, oinordekoek, interesatuek eta plataforma digitalen arteko gatazkak murriztu egingo lirateke, eta hildakoaren borondatea errespetatu.

Nahiz eta testamentu digitala 2018. urteko lege organikoan jasota dagoen kontzeptua den, oraindik gizartearen zati handi batek ez daki bere borondate digitala jaso dezakeenik testu juridiko batean. Honenbestez, funtsezkoa da kontzientzia sozial handiagoa sortzea, herritarrek beren eskubide zein eremu digitaleko erabakiak nola hartu behar dituzten jakiteko. Etorkizuneko arazo juridikoak ekiditeko, ezinbestekoa da gizarteak eta erakundeek borondate digitalaren garrantzia ulertzea.

Helburua garbia da: norbanakoak sortu duen errealitate digitalaren etorkizuna, bere borondatearen arabera erabakitzea.

5. Etorkizunerako planteatzen den norabidea

Egungo ondorioetatik abiatuta, aurrera egiteko bide bat identifikatzen da. Xedea hildakoaren borondate digitalaren kudeaketarekin lotutako erronka juridikoei aurre egitea da. Indarrean dagoen oinordetza-araudia eta kontu digitalen sarbidearen eta kudeaketaren inguruko zailtasunak kontuan hartu, eta plan zehatz bat proposatzen da.

Lan-estrategia honen helburua da hildakoaren borondatea eremu digitalean errespetatzea eta betearaztea. Horretarako, pasahitzak eta plataforma digitalen kudeaketa modu egokian arautuko duen lege-esparru egoki bat ezarri behar da. Honako hiru urrats proposatzen dira:

1. **Kode Zibilean jasotzen den oinordetza-araudia sakonki aztertzea:** Kode Zibilean jasotako oinordetza-araudia sakon berrikusi behar da, testamentu tradizionala errealitate digitalera egokitzeke. Azterketa horretan, oinordetzari buruzko xedapenak kontu eta profil digitalei nola aplikatu daitezkeen aztertuko da. Horrela, adierazpen hau baliozkoa izateko behar diren legealdaketak aztertuko dira. Eduki digitalaren kudeaketa modu argi eta seguruan bermatzeko, beharrezkoa da legediak horri buruzko araudi eguneratua izatea.
2. **Pasahitzak kudeatzeko sistema seguru bat identifikatzea:** pasahitz horietara sartzeko arduradun bakar gisa testamentu-betearazle edo albazea digital bat izendatu behar den aztertuko da. Era berean, pasahitzak maiz aldatzen direnez, eguneraketa nola bermatu ikertuko da. Horri esker, testamentugileak edo legeak izendatutako pertsonak edukira sarbidea izatea baimenduko da.
3. **Informazioaren gizarteko zerbitzuekin zuzeneko komunikazio-bide bat garatzea:** legitimatuen eta informazioaren gizarteko zerbitzuen artean zuzeneko komunikazio-bide bat sortzea. Bide horri esker, pertsona baten heriotza jakinarazi ahal izango litzateke, eta heriotza modu seguruan egiaztatuko da. Hildakoaren azken borondatea digitala errespetatzea ahalbidetuko luke tresna honek.

Ikuspegi integral honek norabide argia eskainiko du borondatea digitala behar bezala kudeatzeko. Horrela, hildakoaren edukia digitalerako sarbidea bermatu eta aldi berean haren pribatasuna babestuko da.

6. Erreferentziak

- Allegrezza, S. (2021). Il problema dell’eredità digitale nella trasmissione di archivi e biblioteche personali, *Bibliothecae. it*, vol. 10, 1, 352-400.
- Arenas Ramiro, M. eta Ortega Giménez, A. (2019). *Protección de datos : comentarios a la Ley orgánica de protección de datos y garantía de derechos digitales (en relación con el RGPD)*, Sepin, Madril.
- Cámara Lapuente, S, La sucesión mortis causa en el patrimonio digital, *El notario del siglo XXI*, 84, 138-144.
- Ginebra Molins, M. E. (2020): Voluntades digitales: disposiciones mortis causa, in E. Arroyo eta S. Cámara (arg.), *El derecho privado en el nuevo paradigma digital*, Marcial Pons, Madril, 209-235.
- Conner, J. (210.) Digital life after death: The issue of planning for a person’s digital assets a death», *Texas Tech Law School Research Paper*, 10, 1-23.

- Díaz Alabart, S. (2020). *La protección de los datos y contenidos digitales de las personas fallecidas*, Reus, Madril.
- García Herrera, V. (2017). La disposición sucesoria del patrimonio digital, *Actualidad civil*, 7-8, 74-82.
- García Jociles, U. (2018). Herencia digital: Comentario a la Sentencia del Bundesgerichtshof alemán de 27.08.2020, *Derecom*, 31, 153-165.
- García Lamarca, C. (2015). Albaceas digitales: ¿Cómo gestionar nuestra herencia on line?, *Escritura Pública*, 18-21.
- Martinez Martinez, N. (2019). Reflexiones en torno a la protección post mortem de los datos personales y la gestión de la transmisión mortis causa del patrimonio digital tras la aprobación de la LOPDGDD, *Derecho Privado y Constitución*, 35, 169-212.
- Micklitz, S. Ortlieb, M. eta Staddon, J. (2013). I hereby leave my email to: Data Usage Control and the Digital Estate, *I Privacy Workshops*, 43-44.
- Moralejo Imbernón, N. (2020). El testamento digital en la nueva Ley Orgánica 3/2018, de 5 de diciembre, de protección de datos personales y garantía de los derechos digitales, *Anuario de derecho civil*, 241-281.
- Navas Navarro, S. (2020). Herencia y protección de datos de personas fallecidas: a propósito del mal denominado testamento digital, *Revista de derecho privado*, 1, 59-88.
- Oliva León, R., y Valero Barceló, S. (2016). *Testamento ¿Digital?*, Juristas con futuro, Zaragoza.
- Otero Crespo, M. (2019). La sucesión en los bienes digitales. La respuesta plurilegislativa española, *Revista de Derecho civil*, 4, 89-133.
- Pérez Vallejo, A. M. eta Vivas Tesón, I. (2020). *La transmisión mortis causa del patrimonio intelectual y digital*, Aranzadi, Iruña.
- Resta, G. (2007). Identità personale e identità digitale, *Il diritto dell'informazione e dell'informatica*, 3, 511-531.
- Santos Morón, M.J. (2018). La denominada Herencia Digital: ¿Necesidad de Regulación? Estudio de Derecho Español y Comparado, *Cuadernos de Derecho Transnacional*, 413-438.
- Varela Quesada, V.J. (2015). ¿Existe vida en la nube tras la muerte? ¿Qué pasará con tus archivos y amigos virtuales cuando mueras?, *Cuadernos de atención primaria*, 1, 2015, 54-55.